

ALEKSANDER KOCISZEWSKI

Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe
<https://orcid.org/0009-0002-1233-2486>

Artykuł recenzyjny: Zbigniew Ptasiewicz, *Obszary wiejskie wokół Ciechanowa. Gmina Ciechanów, zarys dziejów administrowania i zarządzania, Ciechanów 2024, ss. 317*

Review Article: Zbigniew Ptasiewicz, *Rural Areas Around Ciechanów. Ciechanów District: Outline of the History of Administration and Management, Ciechanów 2024, pp. 317*

Na mazowieckim rynku wydawniczym od niedawna znajduje się interesująca publikacja dotycząca dziejów administrowania i zarządzania obszarami wiejskimi wokół Ciechanowa, poświęcona gminie wiejskiej Ciechanów. Jej ukazanie się przeszło – niestety – bez echa, nie poprzedziły jej też jakiegokolwiek działania promocyjne. Szkoda, bo to ważne opracowanie, będące jedną z nielicznych publikacji poświęconych problematyce administrowania obszarami wiejskimi na północnym Mazowszu. Powstało z inicjatywy samorządu gminy wiejskiej Ciechanów przy wsparciu Ciechanowskiego Towarzystwa Naukowego. Głównym celem opracowania było przybliżenie mieszkańcom ziemi ciechanowskiej, w szczególności mieszkańcom zamieszkującym tereny wokół Ciechanowa, dziejów ich małej ojczyzny. Wydawcą jest Państwowa Akademia Nauk Stosowanych im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie – Pracownia Badań nad Dziejami Mazowsza.

Autor tego opracowania – dr Zbigniew Ptasiewicz, nauczyciel akademicki, ale też były pracownik regionalnej i lokalnej administracji samorządowej – podjął próbę opracowania swego rodzaju opowieści o historii i czasach współczesnych obszarów wiejskich zlokalizowanych wokół Ciechanowa. Powstała w ten sposób monografia gminy Ciechanów (wcześniej gminy Nużewo), która obejmuje obecnie prawie 80% obszarów otaczających bezpośrednio to miasto. W opracowaniu znalazły się też wybrane informacje dotyczące okalających Ciechanów od wschodu terenów wchodzących dawniej w skład opinogórskich dóbr Krasińskich, które dzisiaj stanowią obszar gminy Opinogóra Górna. Może warto rozważyć w przyszłości opracowanie podobnej monografii dla tej gminy.

Dzieje obszarów wiejskich na północnym Mazowszu nie budziły w minionych dziesięcioleciach większego zainteresowania badaczy. Czasem pojawiały się

pojedyncze publikacje, ograniczane jednak do pewnych zakresów, np. etnografii, historii sztuki czy aspektów socjologicznych. Były też nieliczne przyczynkarskie opracowania tworzone przez lokalnych miłośników małych ojczyzn z pobudek emocjonalnych. Większość badaczy historii ziemi ciechanowskiej koncentrowała się jednak głównie na dziejach samego Ciechanowa, natomiast dzieje okolicznych terenów wiejskich próbowano wnikliwiej badać i opisywać tylko wtedy, gdy miały istotny związek z tym miastem lub z ludźmi, którzy odegrali znaczącą rolę w historii Mazowsza lub całego kraju. Na tym tle prezentowane tu opracowanie poświęcone obszarom wokół Ciechanowa szczególnie się wyróżnia, jako bardzo uporządkowany metodologicznie, wnikliwy przekaz dotyczący gminy wiejskiej jako jednostki administracyjnej. Zawarte w nim opisy i rozważania nie obejmują całej, rozległej problematyki funkcjonowania lokalnych zbiorowości żyjących przez wieki na terenach wokół Ciechanowa. Jej zbadanie i opisanie byłoby obecnie z wielu powodów niezwykle trudne, wymagające pogłębionych, wielowątkowych badań. W odniesieniu do czasów najdawniejszych, badań często niemożliwych już do przeprowadzenia z powodu braku dokumentów, wiarygodnych materiałów czy spisanych relacji uczestników lub świadków różnorodnych zdarzeń. Dlatego autor, przyjmując sugestie samorządowców z gminy Ciechanów, skoncentrował się głównie na interesującej ich problematyce administrowania i zarządzania obszarami wiejskimi wokół Ciechanowa.

Warto podkreślić, że to opracowanie stanowi jedną z pierwszych prób zwartej prezentacji zarysu dziejów dużej części obszarów wiejskich położonych wokół Ciechanowa, do początku lat 70. XX w. stanowiących gminę Nużewo, wchodzących obecnie w skład gminy wiejskiej Ciechanów. Autor zebrał na ten temat wiele informacji zawartych w materiałach źródłowych, publikowanych i niepublikowanych materiałach archiwalnych, dotychczasowych opracowaniach zwartych, projektach oraz materiałach i dokumentach lokalnych samorządów. Zwraca uwagę rzetelne wskazanie dorobku autorów zajmujących się dotychczas dziejami Ciechanowa i szerzej północnego Mazowsza.

Autor prezentowanego tu opracowania opisał znaczące dla tego terenu działania ludzi, którzy pełnili w miejscowych strukturach administracyjnych, w różnych okresach, wyznaczone im role. Tę tematycznie ukierunkowaną, interesującą narrację umieścił na tle opisów, jak to podkreślił we wstępie, różnorodnych procesów dziejowych i zdarzeń, jakie przez wieki dokonywały się na tych terenach, wpływając na losy żyjących tam ludzi. Zdarzeń stanowiących następstwa różnych decyzji podejmowanych początkowo przez kolejnych władców i ich urzędników, później przez wiele dziesięcioleci przez władze pochodzące z nadania zaborców lub okupantów i w końcu przez władze pochodzące z wyborów. Pozwoliło to przybliżyć szczególne, zewnętrzne uwarunkowania ich przebiegu oraz skutków. To dość rzadkie podejście wśród autorów przedstawiających historie lokalnych społeczności. Większość z nich koncentruje się głównie na szczegółowym opisywaniu poszczególnych zdarzeń i ludzi, ale bez ich odnoszenia do szerszego tła społeczno-politycznego czy przestrzennego. A przecież na północnym

Mazowszu przez wieki mieliśmy do czynienia z różnymi systemami prawnymi wpływającymi w różnym stopniu na organizację i funkcjonowanie tamtejszych organizacji i instytucji administracyjnych. Od czasu nieszczęsnych rozbiorów Rzeczypospolitej i utraty państwowości polskiej przez ponad dwa stulecia kolejni rządzący wprowadzali tu swoje porządki administracyjne. Pod koniec XVIII w. Ciechanów i okolice przyłączone zostały do Królestwa Prus, do prowincji Prusy Nowowschodnie. W okresie napoleońskim w lipcu 1807 r. ziemie drugiego i trzeciego zaboru pruskiego, w tym część Mazowsza znajdująca się od 1795 r. pod pruskim zarządem, weszły w skład nowo utworzonego Księstwa Warszawskiego, w latach 1807–1815 ściśle powiązanego z Francją. Po klęsce cesarza Napoleona, w wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego, północne Mazowsze na ponad wiek znalazło się pod panowaniem rosyjskich carów. Dlatego słusznie uczynił autor analizowanego tu opracowania, przedstawiając w zarysie już we wstępie różne idee i systemowe rozwiązania dotyczące organizacji i działania lokalnych administracji, a następnie samorządów terytorialnych na obszarze dziewiętnastowiecznej Europy, eksponując szczególnie idee Wielkiej Rewolucji Francuskiej, a następnie przedstawiając systemy pruski i rosyjski. Było to uzasadnione tym bardziej, że wiele tworzonych i wprowadzanych w XIX w. systemowych rozwiązań dotyczących organizacji i funkcjonowania administracji lokalnych, również na północnym Mazowszu, przetrwało do czasów współczesnych.

Autor w ciekawy sposób skonstruował strukturę swojego opracowania, starając się nadać mu formę narracji, która może zainteresować potencjalnego czytelnika. Rozpoczął od opisów uwarunkowań przestrzennych i przyrodniczych Ciechanowa oraz terenów otaczających to miasto. Następnie zarysował ich niezwykle bogate i skomplikowane dzieje, akcentując w nich – zgodnie z przyjętym założeniem – sprawy dotyczące lokalnego administrowania i zarządzania. Zwracają tu uwagę niepublikowane dotąd opisy zdarzeń dotyczących tworzenia w połowie lat 60. XIX w. i funkcjonowania niemal przez wiek gminy Nużewo, przemianowanej na początku lat 70. XX w. w gminę wiejską Ciechanów. Najwięcej miejsca poświęcono osobom aktywnie działającym na rzecz gminy w okresie po II wojnie światowej oraz po zmianach ustrojowych przełomu lat 80. i 90. XX w. Przypomniano nazwiska ludzi pełniących funkcje sołtysów i radnych, nazwy instytucji dziś już trochę zapomnianych, np. gromadzkich rad narodowych, nazwiska naczelników gminy, wójtów i pracowników administracyjnych. Autor przedstawił te osoby na tle zmian dokonywanych po II wojnie światowej w mechanizmach administrowania oraz strukturach lokalnych instytucji.

Gmina Nużewo przechodziła w swej historii przez kilka trudnych okresów. W czasie I wojny światowej odczuła skutki wkroczenia na Mazowsze wojsk niemieckich i wprowadzenia przez władze okupacyjne zmian w całym dotychczasowym (rosyjskim) systemie administracyjnym. Skutki działań wojennych i nowe niemieckie porządki były bardzo dotkliwe dla lokalnych społeczności. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, rozpoczął się długi i trudny okres budowania zrębów państwowości Rzeczypospolitej, w tym również budowania polskiej admi-

nistracji lokalnej. Proces ten przerwała kolejna wojna światowa, niemiecka okupacja, a następnie czasy PRL, w których lokalna administracja i samorządność, jak to ujął autor, zdominowana była przez... dyktaturę proletariatu. Dopiero lata 90. XX w. przyniosły Polsce długo oczekiwaną niepodległość, a lokalnym wspólnotom realną samodzielność i samorządność. Wydarzenia te tworzyły niezwykle skomplikowane, społeczno-polityczne i prawno-organizacyjne tło dla działań podejmowanych lokalnie. Kształtowały aktywności tworzonych i często zmienianych instytucji administracyjnych oraz działających w nich ludzi. Podzielał pogląd autora, że warto badać i opisywać ich oblicza lokalne, ponieważ każdy z minionych okresów historycznych pozostawił jakieś swoje ślady (czasem piętna) na organizacji i funkcjonowaniu dzisiejszych wspólnot samorządowych. Na przykład szczególnie skomplikowany okres organizowania w wymiarze regionalnym i lokalnym podstaw państwowości Polski po okresie zaborów czy trudnych lat wprowadzania eksperymentu ustrojowego po II wojnie światowej.

Autor opracowania zebrał też i zaprezentował w zwartej formie rozproszone dotąd opisy dziejów podciechanowskich wsi, zlokalizowanych na obszarze dzisiejszej gminy Ciechanów. Podkreślić należy, że dużą ilość informacji dotyczących zagospodarowania tych wsi zebrał dr Ryszard Małowiecki, wieloletni pracownik mazowieckich służb konserwatorskich. Warto kontynuować poszukiwanie i gromadzenie tego typu informacji.

Autor przybliżył też, trochę już dzisiaj zapomnianą, historię podciechanowskiego Sokołówka. Miejsowości, w której utworzono w okresie międzywojennym znaną w całym kraju placówkę edukacyjną, którą prezydent Ignacy Mościcki nazwał *Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego ziemi ciechanowskiej*...

Opracowanie kończy prezentacja współczesnego wizerunku gminy wiejskiej Ciechanów, dokonań lokalnej wspólnoty oraz planów rozwojowych jej samorządu. W tej części przedstawione też zostały obecne związki funkcjonalne gminy z miastem Ciechanów.

Autorowi udało się zebrać i przedstawić w formie zwartej narracji wiele ciekawych informacji zawartych w materiałach źródłowych, wynikach badań, opracowaniach zwartych, materiałach dokumentach samorządu gminy, a także projektach dotyczących jego planów i strategii rozwojowych. Walorem opracowania jest zawarcie w nim aż 136 fotografii oraz ponad 60 ilustracji obejmujących rysunki, a także mapy sporządzone w różnych okresach historycznych. Opracowanie zawiera również obszerny indeks nazwisk oraz wykaz piśmiennictwa obejmującego dokumenty źródłowe, materiały samorządu gminy, opracowania, artykuły, a także adresy stron internetowych.

Wydaje się, że autor osiągnął cel, jakim było przedstawienie zarysu dziejów administrowania i zarządzania obszarami wiejskimi wokół Ciechanowa. Uczynił to w sposób pozwalający zainteresować współczesnego mieszkańca tych terenów dziejami i współczesnością ich małej ojczyzny.